

О.А.СИНЧИШИНА,
кандидат педагогічних наук
(м.Хмельницький)

Проблема дидактичної культури викладача навчального закладу в психолого-педагогічних дослідженнях

У статті представлено обґрунтування основної проблеми дидактичної культури в психолого-педагогічних дослідженнях; розкрито суть дидактичної культури, її показники, рівні та критерії, а також чинники та протиріччя формування дидактичної культури викладача.

Ключові слова: психолого-педагогічні дослідження, дидактична культура, компетентнісний підхід, творча активність, самовдосконалення, реалізація завдань, особисті дослідження, становлення освіти, надбання особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Модернізація системи освіти в Україні як одне з головних завдань припускає підвищення рівня кадрового потенціалу і професіоналізму працівників освітніх установ. Ця проблема особливо актуальна для системи вищої професійної освіти, якій у програмі модернізації приділяється особлива увага як інституту масової підготовки конкурентоздатних фахівців у масштабі всієї країни. Серйозні зміни в організації процесу безупинного професійного рівня пов'язані зі створенням і функціонуванням освітніх установ.

Інтенсивно обновляються зміст багаторівневої підготовки фахівців, технології навчання, форми організації освітнього процесу. Дидактичний ефект у цьому випадку досягається за рахунок того, що створюються необхідні умови для здійснення педагогічного процесу відповідно до принципів і закономірностей безупинного професійного навчання, підсилюється розвиваюча функція змісту освіти, зважається проблема мотивації до навчання.

Пріоритетними для викладача повинні стати цінності самореалізації і саморозвитку особистості, ідея волі вибору змісту і способів дидактичної діяльності, розвиток власних аналітико-рефлексивних креативних здібностей.

Для здійснення вільного, варіативного, цілком задовольняючого соціальні потреби навчання необхідний викладач, що володіє сучасним педагогічним мисленням, дидактичними цінностями, потребою в здійсненні повноцінної професійно-педагогічної діяльності, що володіє технологіями навчання і формами взаємодії, які створювали б можливості для особистої і професійної самореалізації студентів як майбутніх фахівців.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У сучасних дослідженнях культури виділяються два основних напрямки: культура суспільства і культура особистості, між якими існує діалектичний взаємозв'язок.

Представники першого напрямку (Є.С.Маркарян) наголошують на дослідженні адаптаційної функції культури, що полягає в самозбереженні і розвитку суспільства й освітніх процесів довколо нього. Представники іншого напрямку (В.М.Межуев) вивчають особистісні аспекти культури, фокусують увагу на людині як суб'єкті діяльності і спілкування, на його творчій активності і самовдосконаленні, визначають культуру як міру і спосіб саморозвитку особистості.

В останнє десятиліття й у педагогічній науці намітилася тенденція культурологічного аналізу педагогічної реальності (Є.В.Бондаревська, Ф.Ісаєв, М.М.Левина, А.В.Мудрик, В.А.Сластьонін, Н.Л.Шеховська й ін.).

Культурологічний підхід дозволяє розглядати педагогічні явища на широкому соціокультурному фоні, передбачає вивчення найбільш загальних закономірностей розвитку культури особистості і соціуму, принципи їхнього функціонування, взаємозв'язку і взаємозалежності.

Культура особистості і культура соціуму, на думку Л.Н.Макарової, – об'єкти, що коеволюційно розвиваються, діють і збагачують один одного. Особистісний рівень культури залежить від культури соціуму, що, у свою чергу, визначається культурою вхідних у нього індивідів. Л. Н. Коган, підкреслюючи діалектичний взаємозв'язок, взаємозумовленість між суб'єктами – носіями культури, бачить у цьому взаємозв'язку механізм розвитку суспільства і зауважує, що криза культури починається там і тоді, де і коли загальні норми культури придушують і обмежують розвиток індивідуальності, перетворюють людину на „стадного” індивіда, конформіста.

На думку Є.Н.Русинського, об'єкт дидактичної теорії освіти в даний момент визначився як спеціально організована взаємодія особистості з культурою, що протікає в рамках системи освіти, а предмет – як система мір, що організують і упорядковують цю взаємодію. Однак у середині самої системи освіти відбувається взаємодія таких надскладних природних систем, як особистість і культура.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розгляд питання дидактичної культури (ДК) викладача як інтегруючої складової його професійної культури, продиктованої низкою обставин, а саме:

1. Підвищення вимог до рівня професіоналізму викладачів, їх загальної і професійної культури.

2. Необхідність системного формування дидактичної культури з урахуванням реалізації освітніх потреб особистості педагога.

3. Необхідність вирішення протиріччя між рівнем рішення завдань професійної освіти і наявним рівнем дидактичної культури.

Такий підхід обумовлює необхідність усебічного наукового аналізу проблеми формування дидактичної культури. Теоретичне осмислення особливостей цього процесу, розробка його моделі з виділенням педагогічних умов будуть сприяти підвищенню ефективності дидактичної діяльності викладачів навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу... Початок третього тисячоріччя для світу, у тому числі і для України, – епоха змін, що вимагає конструктивної творчості професіоналів у всіх галузях життя суспільства, у сфері освіти особливо.

Модернізація освіти в Україні проводиться з розрахунком на те, що її розвиток стане діючим фактором підвищення освітнього рівня суспільства в цілому і *створення* умов його подальшого *вдосконалювання*.

Система безупинної професійної освіти в Україні обумовлена кількістю світових історичних тенденцій, що чітко позначилися на рубежі ХХ-ХХІ століть:

1. Зростання значущості людини у всіх сферах громадського життя, у тому числі у виробництві й економіці.

2. Перетворення системи масової освіти в базис суспільного розвитку.

3. Вхідження людства в нову технологічну епоху, коли здатність кожної людини до саморозвитку стає умовою потенціалу технічної творчості народу.

4. Масова технологічна творчість (творення людьми способів своїх дій-здібностей) є фундаментальною ознакою сучасної і майбутньої освіти, основою формування фахівця. Формування в кожній людині творця власних здібностей стає економічно вигідним.

Прагнення до охоплення системою масової освіти все більш тривалого відрізка життя людини.

Термін „освіта” визначає одночасно і процес, і результат. Основні аспекти складної взаємодії особистості, що формується, із суспільством у просторі культури знаходять вираження у таких факторах:

1. Освіта як надбання особистості, система уявлень і понять, що містяться в суб'єктивному просторі психіки людини, і напрямна її поведінки.

2. Освіта як процес залучення особистості до культури.

3. Становлення і розвиток освіти в процесі взаємодії особистості, з одного боку, і всього культурного оточення, з іншого.

4. Освіта як спеціальний соціальний інститут (система освіти), одна зі складових культурного оточення особистості, що розробляє і застосовує на практиці систему заходів, які організують і спрямовують освіту як процес залучення особистості до культури.

Культуру освіти ми розуміємо як педагогічну культуру в її особистісному і соціальному виявах. Оскільки основу професійної діяльності складає навчання, що ми також розглядаємо як процес, ми вважаємо доцільним використання терміна „дидактична культура”.

Розглядаючи культуру як специфічний спосіб діяльності, викладач як суб'єкт професійно-педагогічної діяльності повинний мати підготовку, орієнтовану на визначений спосіб діяльності.

Термін „педагогічна культура” уже досить давно включений у практику наукових досліджень і в змістовному аспекті продовжує досліджуватися. Це пов'язане, на наш погляд, з тією обставиною, що досягнуто розуміння важливості формування педагогічної культури для ефективної педагогічної діяльності. Зміна ситуації в сфері освіти, перехід до нової освітньої політики, поліфункціональність змісту освіти, поява різних типів освітніх установ вимагають якісно нового підходу і до проблеми формування дидактичної культури викладача технічного коледжу.

Пошуки наукових основ дидактичної підготовки вчителя починали прогресивні педагогічно-мислителі.

Окремі аспекти дидактичної діяльності вчителя, викладача зустрічаються в роботах педагогів-класиків Я.А.Коменського, А.Дистервега, А.І.Герцена, Н.А.Добролюбова, М.Г.Чернишевського, К.Д.Ушинського, Л.М.Толстого, Х.А.Чеботарьова, П.Ф.Лесгафта, П.П.Блонського, Н.К.Крупської, А.В.Луначарського, С.Т.Шацького, А.С.Макаренка, В.А.Сухомлинського й ін.

Історично проблема формування педагогічної культури вчителя зв'язувалася з вивченням вимог до нього.

Не використовуючи терміна „педагогічна культура”, А.Дістервег відобразив окремі сторони її змісту: щире навчання, на його думку, повинне поєднати любов до справи і суб'єкта педагогічних впливів, наявність розвинутих пізнавальних здібностей, а також зроблене знання навчального матеріалу, як з боку змісту, так і його форми, як його сутності, так і методу викладання. Велике значення німецький учитель надавав високому інтелектуальному рівню викладача, його ґрунтовній

освіті. У своєму „Керівництві” він справедливо вказував, що неможливо дати іншому того, чого не маєш сам, і неможливо розвивати, виховувати й створювати інших, якщо ти сам не розвинутий, не вихований і не освічений. Усе навчання має будуватися на основі тісної єдності теорії і практики, це – одне з перших серйозних згадувань про дидактичну складову педагогічної культури.

Дидактична культура – інтегральна якість особистості, подана єдністю мотиваційно-ціннісного, іноваційно-технологічного, особистісно-творчого компонентів, що забезпечують продуктивну дидактичну діяльність і творчу самореалізацію викладача. Це визначення цілком застосовне до умов загальноосвітньої установи, тому що виділяє два основних моменти – продуктивність професійної діяльності і самореалізацію самого викладача.

Дидактична культура викладача навчального закладу повинна характеризуватися необхідністю реалізації культурної складової професійної діяльності майбутнього фахівця, тому що його основне завдання – формування професіонала, що володіє визначеним рівнем професійної культури. Рішення цього завдання вимагає іншого підходу і до рівня діяльності самого викладача, і до організації дидактичного процесу. Цей рівень і визначається рівнем його дидактичної культури. У цьому складається специфіка виділеної нами проблеми дослідження.

У зв'язку із цим актуальним постає вивчення феномена дидактичної культури, яку ми розуміємо як одну з найважливіших складових педагогічної культури в цілому і професійно-педагогічної культури, зокрема. Для цього необхідно провести аналіз стану дослідженості дидактичних аспектів педагогічної культури в психолого-педагогічних дослідженнях і в історичному плані. При цьому принципово важливо визначити роль і місце дидактично-культурного компонента в загальній структурі професійно-педагогічної культури.

Педагогічна культура викладача, на думку А.В.Барабанщикова, І.Ф.Ісаєва, виступає частиною педагогічної культури як суспільного явища. Носіями педагогічної культури є люди, які займаються виховною практикою як на професійному, так і непрофесійному рівнях. Носіями ж професійно-педагогічної культури є люди, покликані здійснювати педагогічну працю, складовою якої є педагогічна діяльність, педагогічне спілкування з особистістю як суб'єктом діяльності і спілкування на професійному рівні.

Педагогічна культура ґрунтується на спеціальній педагогічній освіті і припускає високий професійний рівень культури діяльності. Значний внесок у розробку даної проблеми зробили праці А.В.Барабанщикова, що визначав педагогічну культуру як визначений ступінь оволодіння педагогічним досвідом людства, ступінь досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку особистості.

Поняття „професійно-педагогічна культура” визначається як віра і спосіб творчої самореалізації особистості викладача в різноманітних видах педагогічної діяльності і спілкування, спрямованих на освоєння, передачу і створення педагогічних цінностей і технологій.

У процесі формування професійно-педагогічної культури вчений виділяє одну з головних тенденцій – тенденцію, що розкриває залежність формування професійно-педагогічної культури від ступеня розвитку професійної свободи особи, її творчої самореалізації в педагогічній діяльності, у виборі її стратегії і тактики.

Дана тенденція знаходить своє практичне вираження в реалізації таких принципів, як принцип індивідуалізації і диференціації формування педагогічної культури; професійно-педагогічної спрямованості цілісного педагогічного процесу; суперечливої єдності наукової і педагогічної діяльності.

Серед психолого-педагогічних умов формування професійно-педагогічної культури найбільш значущими для нашого дослідження ми вважаємо формування індивідуально-творчої концепції професійно-педагогічної діяльності викладача, що припускає освоєння педагогічних цінностей і технологій; формування іноваційного середовища і включення викладача в процес створення, освоєння і впровадження педагогічних нововведень; упровадження варіативних форм підвищення професійно-педагогічної культури, орієнтованих на розвиток педагогічної свідомості та самосвідомості, педагогічного мислення і рефлексії, педагогічних здібностей та умінь; диференціацію й індивідуалізацію формування педагогічної культури викладача.

Визначивши структуру дидактичної культури викладача, можна відділити „ядерні” елементи:

- ✓ у системі ціннісного ставлення до дидактичної діяльності – цінності-якості;
- ✓ у структурі технолого-іноваційної готовності – готовність до здійснення іноваційно-педагогічної діяльності;
- ✓ у структурі ступеня творчої самореалізації в дидактичній діяльності – готовність до дидактичної творчості.

Висновки... Таким чином, підготовка фахівця повинна спиратися на ретельний аналіз тих функцій, що „задаються” суспільством і відображають внутрішню структуру професійної діяльності

(В.А.Сластьонін). Культура фахівця – це його здатність до розвитку й удосконалювання своїх творчих здібностей у рішенні нестандартних завдань при удосконаленні своїх професійних ролей.

У ході осмислення місця і ролі викладача в перебудові життєдіяльності суспільства висловлюється справедливе положення про те, що викладачі, які працюють творчо, є могутньою силою прогресу людства. Вони просувають педагогічну думку і збагачують педагогічну культуру, створюючи нові концепції і технології їхньої реалізації в освітньому процесі. Суспільство, „задаючи” напрямок педагогічної діяльності, ніби „підтягує” педагогічний процес, прагне установити відповідність між наявними умовами життя і навчальним середовищем.

Зміст освіти завжди має деяку консервативність, через що спостерігається тенденція відставання його від цілей, що задаються суспільством. Складність взаємозв'язку потреб суспільства і відповідної їм педагогічної культури складається також у тім, що в роки складних змін педагогічна система в основному відбиває культуру сьогодення, а суспільство хоче одержати майбутні результати, тобто формування картини світу з випередженням, тому що воно зв'язує педагогічні системи з планованими цілями свого розвитку.

У подальшому дослідження слід спрямовувати на проектування однакового змісту особистості при її вихованні і професійному навчанні та створити методики навчання, що сприяють розвитку індивідуальної професійної культури. А це можливо за умови відтворення і розвитку культури на основі єдності матеріального і духовного. Від викладача в подібній ситуації буде потрібний новий рівень дидактичної культури.

Тому важливо не тільки зберегти наявний досвід дидактичної діяльності викладача, але і створити умови для підвищення рівня його дидактичної культури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Абдуллина О. А. Проблема педагогических умений в теории и практике педагогического образования / О. А. Абдулина // Советская педагогика. – 1976. – № 16. – С. 76–84.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М., 1977. – 308 с.
3. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – М., 1982. – 192 с.
4. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина. – Л., 1970. – 114 с.

Аннотация

Е.А.Сынчишина

Проблема дидактической культуры преподавателя учебного заведения в психолого-педагогических исследованиях

В статье представлено обоснование основной проблемы дидактической культуры в психолого-педагогических исследованиях; раскрыта суцність дидактической культуры, ее показатели, уровни и критерии, а также факторы и противоречия формирования дидактической культуры.

Ключевые слова: *психолого-педагогические исследования, дидактическая культура, компетентностный подход, творческая активность, самосовершенствование, реализация задач, личные исследования, становления образования, достойные личности.*

Summary

E.A.Synchishyna

The Problem of Didactic Culture Faculty Member in the Psychological-Pedagogical Research

The grounding of the main problem of didactic culture in psychologic-pedagogical researches is offered in the article; the essence of didactic culture, its markers, levels and criteria, as well as factors and contradictions of didactic culture formation are revealed.

Key words: *psycho-educational research, teaching culture, the competence approach, creativity, self-improvement, implementation of tasks, personal research, the establishment of education, property of the individual.*

Дата надходження статті:

„12” квітня 2011 р.